

IV. MŪSŲ VERTIMAI / NASZE PRZEKŁADY

George F. Simons

Mandelieu la Napoule, Prancūzija

URL: www.diversophy.com

JAV – ŽVILGSNIS Į SAVO KULTŪRĄ IŠ ŠALIES¹

Keletą dešimtmečių dirbdamas tarpkultūriniu keliu konsultantu, paskutiniuosius dvylika metų aš praleidau svetimose šalyse. Lankydamasis kitose šalyse, galiu pamatyti, kaip kiti įsivaizduoja Jungtinių Valstijų gyventojus, pamatyti kitokį Valsčių gyvenimą nei gyvendamas ten ir būdamas pasinėręs į savo kultūrą. Be to, šalis, kuriose aš lankausi ir gyvenu, po truputį skverbiasi į mano sielą. Jos praturtina, keičia mano požiūrį ir verčia mane lyginti. Tai gali būti ir nemalonu, ir pamokoma. „Žvilgsnyje iš šalies“ labiausiai man patinka padėti žmonėms sėkmingai dirbti nepaisant kultūrų skirtumo. Tai ypač svarbu mano profesijoje, bet kartu ir be galo asmeniškai. Aš beprotiškai trokštu matyti save ir savo šalį tokią, kokią mato kiti. Todėl man reikia apie juos pakankamai žinoti, kad galėčiau tinkamai atlikti savo darbą, kad pasitikėčiau savimi.

Esu geografiškai ir profesionaliai nutolęs nuo savo šalies, tačiau emocinio atotrūkio nėra. Manosios šalies tyrinėjimas iš toliau yra tarsi stebėjimas to, kaip keičiasi investicijos biržoje, kaip kyla ir krenta valiutų kursai. Kartais man tereikia susikaupti, pažvelgti į faktus ir imtis veiklos, o kartais mane stipriai veikia laimėjimo džiaugsmas ar pralaimėjimo liūdesys.

Šiandieninėje technologinėje aplinkoje yra ir lengviau, bet kartu ir sunkiau pažvelgti į savo šalį

nutolus per pusę pasaulio. Kai tik pradėjau keliauti, prireikdavo mažiausiai dviejų savaitių, kol sulaukdavau atsakymo, o dvidešimties minučių telefono skambutis kainuodavo 90 Amerikos dolerių. Šiandien aš kalbuosi su kuo tik noriu, taip dažnai, kaip tik noriu, nemokamai arba itin pigiai internetu tiesiogiai ar elektroniniu paštu. Vienintelis apribojimas yra laiko juostų skirtumai. Daugelis dabartinių Jungtinių Valstijų emigrantų ir jų vaikai gali vykti svetur, o jiems iš tiesų nereikia „išvykti iš namų“, jei tik nėra noro. Jie gali bendrauti su kolegomis, draugais ar šeima kasdien. Net ir tie, kurie pasineria į savo naujosios šalies kultūrą ir pažvelgia į šalį naujai, gali naudotis palydovo teikiamomis galimybėmis. Jei tik nori, jie gali pamatyti viską, kas vyksta jų kultūroje. Dabar mes galime pamatyti „iš arti“ būdami toli.

Kaip tai veikia mūsų kultūrinę savipratą, jausmus ir nuomonę apie savo tautą ir jos žmones? Žinant kelis principus, kaip elgiasi ir keičiasi kultūros, galima greičiau susivokti ir geriau suprasti tai, kaip mes atrodome iš šalies. Šiais principais aš pasinaudosiu analizuodamas dabartinę JAV kultūrą. Taigi šiandieninėje Jungtinių Valstijų kultūroje akivaizdūs ir glaudžiai susiję yra trys dinamiški reiškiniai.

1. Plus ça change, plus c'est la même chose yra gerai žinomas prancūziškas posakis, reiškiantis

¹ Šis straipsnis publikuotas ispanų kalba: SIMONS, G., 2005. Estados Unidos: una visión de mi cultura desde la distancia. *Abaco*, 2 época, numero 43. Versta iš straipsnio varianto anglų kalba.

„Kuo labiau viskas keičiasi, tuo labiau viskas išlieka“. Šis posakis ypač taikytinas kultūroms. Kultūros turi savybę nuolat reikštis ir atgimti įvairiausiais būdais netgi tuomet, kai jos veikia palyginti nuošaliai nuo tam tikrų įsitikinimų, vertybių ir požiūrių kompleksų. Nors mūsų elgesys ir mados gali keistis priklausomai nuo kartos ar netgi nuo sezono, taip atsitinka, kadangi esminės vertybės niekur nepranyksta. Tai tiesa, nors tėvai ir vaikai gali išreikšti jas skirtingai. Kultūros paviršius gali atrodyti sparčiai besikeičiąs, tačiau kad pasikeistų vertybės, požiūriai ir įsitikinimai, reikia ne vienos kartos.

Šių vertybių darna verčia pedagogus, reklamos specialistus ir politikus kurti tokias žinias, kurios paveiktų gilesniuose žmonių lygmenyse esančius norus ir tuo pačiu metu pasiektų įvairiausias visuomenės nišas.

2. Jei nėra įvairovės ir pokyčių, kultūros sprogsia savyje. Inbrydingas, žemės nualinimas, užkariavimai ir stichinės nelaimės sunaikino daug tautų ir kultūrų. Šiuolaikinės kultūros taip pat neapsaugotos nuo to. Jos gali būti pažeidžiamos tiek kitų kultūrų, tiek pačios sunykti dėl pernelyg stiprios sąsajos su savo vertybėmis. Jei ne „šviežias kraujas“, idėjos ir pokyčiai, atsirandantys aplinkoje, kultūros vis labiau ir labiau užsisklęstų tame, ką jos labiausiai vertina ir ką geriausiai daro, kol prarastų būtinybę elgtis kitaip ir kūrybingai reaguoti į pokyčius.

3. Įtemptu laikotarpiu kultūros regresuoja link griežto esminių vertybių laikymosi. Kai žmonėms

gresia pavojus, jie yra linkę grįžti prie tradicinių, „patikrintų“ požiūrių, vertybių ir elgesio taisyklių. Jų mąstymas tampa konservatyvesnis, o elgesys atsargesnis. Tai normalus išlikimo instinktas. Deja, multikultūrinėje visuomenėje lankstumo praradimas ir polinkis skirstyti į „savus“ ir „svetimus“ gali neigiamai paveikti tiek savus, tiek kitų, besidalijančių tuo pačiu pasauliu, interesus.

Pažvelkime į šiuolaikinę JAV iš šalies pro patidinamąjį šių dinaminių reiškinų stiklą.

Plus ça change, plus c'est la même chose

Ką mes matome, žvelgdami į JAV iš toliau? Tai šalis, kuri, nežiūrint įvairovės, turi aiškiai apibrėžtas dominuojančias kultūrinės vertybes. Kartu su kolega Y. Eun Kimu² aš nagrinėjau pagrindines vertybes, kurios atskleistų visam pasauliui tai, kokie yra JAV žmonės ir kaip geriau su jais elgtis. Šios vertybės buvo suformuluotos ir publikuotos kaip dalis mokomosios programos „Kultūrinis JAV detektyvas“³, kuriame besimokantieji turi surasti Jungtinių Valstijų gyventojų ar kitų kultūrų žmonių vertybių įminimus įvairiose situacijose. Programos tikslas – geriau suprasti vieniems kitus ir bendradarbiauti.

Pirmoje skiltyje pateikiamas vertybių darbe sąrašas, sudarytas iš įprastų pasakymų, kuriuos galima išgirsti iš amerikiečio. Antroje lentelės dalyje pateikiami atsakymai, kaip Jungtinių Valstijų amerikiečiai vertina šias vertybes. Trečioje lentelės dalyje pabandėme apibendrinti atsakymus, kaip kiti, besilaikantys kitokių vertybių, kartais yra linkę nušviesti pirmosios skilties vertybes neigiamai.

Pagrindinė vertybė	Kaip apie ją kalbama:	Kiti ją gali matyti kaip:
1. Pasitikėjimas savimi	“Tu pats nuspręsk”	Egocentriškas, arogantiškas
2. Kontrolė	“Pasirūpink”	Nekantus, valdingas
3. Lygybė	“Toks pat geras, kaip ir tas vaikinys”	Nepagarbus
4. Kapitalizmas	“Amerikietiška svajonė”	Materialistas, godus
5. Įstatymas ir tvarka	“Laikykis taisyklių”	Nelankstus, be užuojautos
6. Kalbėjimas atvirai	“Pasakykit taip, kaip yra”	Siekiantis dominuoti, įžūlus
7. Greitis	“Laikas – pinigai”	Mechanistinis, beširdis

² The Yin and Yang of American Culture: A Paradox (Intercultural Press, 2001) autorius.

³ Žr. www.culturaldetective.com

Neseniai aš vedžiau kursus „Verslas su amerikiečiais“ Nicos verslo mokykloje ESPEME Prancūzijoje. Kursai buvo vedami pagal „Kultūrinį JAV detektyvą“. Pačiame paskutiniame kurse trys studentų grupės nusprendė atlikti baigiamąjį užduotį nagrinėdamos, kaip 2004 metų Jungtinių Valstijų kandidatai į prezidentus George'as Bushas, Johnas Kerry'is ir Ralphas Naderis traktavo pagrindines Jungtinių Valstijų kultūrinės vertybes savo rinkimų kampanijų retorikoje ir reklamoje. Be to, kadangi rinkimai turėjo įvykti po kelių dienų, aš pasiūliau šių komandų nariams papildomus balus, jei jie analizuodami sugebės teisingai įspėti rinkimų rezultatus.

Šios užduoties rezultatai buvo puikūs. Pirmiausia mūsų studentai tyrėjai aiškiai nustatė, kad visi trys kandidatai rėmėsi tomis pačiomis Jungtinių Valstijų vertybėmis, bet pasirinko skirtingus kelius siekdami jas įgyvendinti. Antra, visi studentai vylėsi, kad Kerry'is kada nors laimės (buvo tik viena išimtis – vienintelis amerikietis studentas grupėje galvojo kitaip), tačiau visos komandos, pasiremamos savo analize, spėjo, kad šį kartą rinkimus laimės Bushas. Jos buvo teisios, todėl buvo įvertintos labai gerai.

Jei nėra įvairovės ir polycių, kultūros sprogsta savyje

Galima manyti, kad įvairovė ir skirtingumai, svarbūs kuriantis JAV, yra neišsenkamos Valstijų energijos, gyvybingumo ir kūrybiškumo šaltinio garantija. Kaip yra iš tikrųjų, parodys laikas ir žvilgsnis į praeitį. Bet, žiūrint iš šalies, atrodo, kad kai kurios vertybės „pakerta“ šią įvairovę. Mano europiečiai studentai priėjo prie išvados, kad JAV politinės teisės iš pagrindinių vertybių atėmė interpretacijos galimybę. Jie nurodė, kad asmenys, nepritariantys Busho stovyklos pagrindinių vertybių interpretacijai, buvo nuolat vadinami „neamerikietiškais“.

Nežiūrint aktyvaus, bet jau nuykstančio įvairovės judėjimo, besitęsiantis anglosaksiškų ir protestantiškų vertybių dominavimas daro Jungtines Valstijas monokultūrinėmis, kitokiomis, nei, pavyzdžiui, šiandieninė Europa. Galėjimas pademonst-

ruoti atsidavimą šioms vertybėms yra būtina sąlyga norint sėkmingai gyventi ir dirbti JAV. Kadangi Jungtinės Valstijos yra didelės, turi įtaką ir informacinėmis priemonėmis dominuoja pasaulyje, jos stengiasi primesti savas vertybes už savo šalies ribų. Amerikiečiai didžiuojasi būdami nepaprastais – tai paradoksas, kadangi šis pasididžiavimas yra vienas iš būdingiausių jų bruožų. Jungtinių Valstijų verslo praktika rodo, kad bandoma pašalinti alternatyvas ir pakirsti kultūrą, jei tik ji pasinaudoja aplinka daugiau, nei jai priklauso.

Pastaraisiais metais pagrindinės JAV individualizmo ir asmeninės nuosavybės vertybės pradėjo naujoviškai naikinti tiek vidaus, tiek neamerikietišką kultūrą. Autorystės teisės ir patentų įstatymai anksčiau buvo laikomi būdu apsaugoti autorių ar išradėją. Dabar jais naudojasi korporacijos, kad apsaugotų bet ką, kas tik gali gauti etiketę, būti nupirkta ar pavadinta. Žvelgiant į ateitį, galima numanyti, kad viešojoji sfera siaurės, kadangi kultūriniai šaltiniai, idėjos, vaizdai, muzika, tradicinė profesinė patirtis ir t.t. tampa privačia nuosavybe, kuri gali būti atiduodama, sulaikoma ar pakeičiama siekiant komercinių tikslų. Informacijos priemonių technologijos galia sumaišė istoriją su fikcija. Ir tik nuo individualaus pasirinkimo priklauso, ką augančiajam JAV ji reikš ir ką apims. Šalia seniai žadamo „gali būti tu, kuo nori“ „galimybių šalyje“ atsiranda teiginys, kad „dabar gali pasirinkti tokią praeitį, kokios norėtum“.

Populiarios nuotaikos Jungtinėse Valstijose juda bangomis. Istoriskai, kai nuotaika pernelyg pakrypsta viena kryptimi, prasideda visuomeniniai pokyčiai ir jie pakeičia tautos kelią. Mes matome tai iš „Nieko Nežinau“ nuosmukio, McCarthy'izmo žlugimo ir sukilimo prieš Vietnamo karą. Žiūrėdami iš šalies, mes svarstome, ar ir kada ta pati Jungtinių Valstijų ištvermė pasirodys manipuliuojančių teroristų fantazijų, naujoviškų politinių procesų ir didėjančio privatizavimo apgavysčių hegemonijos pavidalu. Didžiosios ir galingos civilizacijos sunyko ar žlugo praeityje. Ar drąsus Jungtinių Valstijų demokratijos įkūrėjo eksperimentas

pervertinančias pagrindines vertybes yra pakrypęs į šoną? Žvilgsnis iš šalies yra bauginantis ir neaiškus.

Įtemptu laikotarpiu kultūros regresuoja link griežto esminių vertybių laikymosi

Tik pabandykite užsipulti **mano vyriškumą**, **mano tautą** ar tikėjimą ir aš įrodysiu savo pirminį identitetą ir jo vertybes jėga. Esant įtampai, tolerancija, lankstumas ir išmoktas reagavimas užleidžia vietą gynybai, automatinėms reakcijoms ir kerštui. Tuo metu, kai man labiausiai reikia surinkti informaciją ir viską apmąstyti, kad atrastčiau tinkamą reakcijos būdą ir sprendimus, aš mažiausiai noriu tai daryti. Ta pati dinamika, veikianti individą stresinėje situacijoje, rodos, dominuoja ir pačiais įvairiausiais JAV politikos istorijos laikotarpiais, bet labiausiai – prisimenant rugsėjo vienuoliktąją. Pagrindinių vertybių kraštutinė išraiška yra privalomas patriotizmas, vienašalė politika ir misionieriškas evangeliškumas.

Žvelgiant iš šalies, akivaizdu, kad būti amerikiečiu pirmiausia yra tikėjimas. Dauguma iš mūsų nėra amerikiečiai vien tik dėl to, kad mūsų protėvių kartos gyveno ir mirė čia. Vietos gyventojai dabar yra okupuoti penkiasdešimtyje Valstijų, iš jų buvo atimta žemė. O tie, kurie buvo čia atvežti jėga, turėjo įrodyti turį netgi gilesnį tikėjimą. Pagrindinės Jungtinių Valstijų dominuojančios vertybės nebuvo prigimtinės nei vietos žmonėms, nei daugeliui atvykusiųjų. Tai nereiškia, kad nuvertinu šias vertybes. Tačiau noriu parodyti, kodėl amerikiečių šūkių, ritualai ir simboliai turi tokį religinį užsidegimą ir yra tokie populiarūs sudėtingais laikotarpiais.

Nuo kolonijinių laikų Jungtinėms Valstijoms vis dar sunku tapti tikra pasaulietine visuomene. Nemažai pirmųjų atvykėlių buvo religiniai pabėgėliai – jie atvyko ne tam, kad išsilaisvintų nuo

religijos, bet tam, kad galėtų ją laisvai praktikuoti ir nejaustų prievartos iš kitų religijų. Vienas kito toleravimas buvo veiksmingas sprendimas, skatinamas plačių atvirų erdvių, kurias teikė turima žemė. Evangeliškumas, siekiantis atversti visus į vieną požiūrį ir tikėjimą, nebuvo atviras, bet visuomet tykojo šešėlyje. Ispanijos ir Prancūzijos baimė vertė anglų kolonistus pirmiausia bijoti Romos katalikybės. Ši katalikiška galia buvo pateikiama kaip blogis ir jos buvo baiminamasi netgi mano mokykliniuose istorijos vadovėliuose.

Pašaliečiai nesunkiai pastebė, kad Jungtinės Valstijos funkcionuoja kaip religija, turinti misiją⁴. Jie regi misionierišką demokratiją, misionierišką sugebėjimą įtikinti, korporacijas su misijomis ir individus, teigiančius „pasirink mane“. Nors šis straipsnis yra apie Jungtinių Valstijų tikėjimą, kad mes visi esame skirtingi, tačiau kitų, panašių į save turėjimas bei vertimas juos būti panašiais į mus yra svarbi tautinės psichikos dalis. Geresniais laikais visa tai slypi latentinėje būsenoje, tačiau išskyla į paviršių, kai amerikiečiai tampa įsitempę, išsigandę ar jiems grasinama. Svetimi ar kitokie požiūriai nusveriami moralinio nuosprendžio, beveik nepaliekančio erdvės dialogui ar produktyviai diplomatijai.

Kelerius pastaruosius metus aš nuolat rašiau internetinėje skiltyje „Karingas tonas“⁵. Kiekvieno mėnesio skilties tikslas buvo iškelti į sąmoningumo lygmenį tai, kaip kraštutinė kai kurių Jungtinių Valstijų vertybių interpretacija yra pralaidi agresyviai elgesiui asmeniniame lygmenyje ir nacionalinėje politikoje. Gyvendamas kitur ir matydamas šias vertybes iš šalies, sugebėjau identifikuoti kultūrinius vaizdinius, mitus ir vertybes, kurias sunku valdyti stresiniais atvejais ir kurios veda į „pateisinamą“ smurtą. Šių vertybių vaizdinių yra gausu, bet čia pateikiu itin pastebimus.

⁴ *Chosen People The Big Idea that Shapes England and America* parašytas *Guardian* žurnalisto Clifford Longley. (Hodder & Stoughton. London. 2002) pateikia provokuojančią analizę apie religinės misijos prasmę, susiedamas ją su pasaulietine ir politine esminių vertybių išraiška bei jų solidarumu Didžiojoje Britanijoje ir JAV.

⁵ www.menstuff.org

– *Pažadėta žemė, aiškus tikslas.* Dievas suteikė mums šią žemę kaip palikimą kartu su ypatingu pašaukimu ir vaidmeniu pakeisti pasaulį pagal mūsų paties vaizdą. Tam gali prireikti jėgos. Ribos, kuriose „išrinktieji“ užkariavo žemes nuo „jūros iki šviečiančios jūros“, išsiplėtė iki viso likusio pasaulio ir tikriausiai iki pačios visatos ribų.

– *Gerai vyrai ir blogi vyrai. Kaubojai ir indėnai.* Mes esame geri vyrai, kaubojai, dėvintys baltas skrybėles. Jei mūsų reikalas yra teisingas, tuomet neverta skaičiuoti žuvusiųjų. Kur dar pasaulyje ginklas yra vadinamas „taikdariu“?

– *Reikalingas miręs ar gyvas. Ribų teisingumas.* Mes įsivaizduojame save kaip taikius žmones ir tai mums suteikia teisę būti šerifais, pašauktais vykdyti savo įstatymus ir palaikyti savą tvarką pasaulyje. Mes atėjome išgelbėti tų, kuriuos mes matome kaip silpnus ir nuskriaustus, nesvarbu, ar jie to nori, ar ne.

– *Vienišas įstatymų priežiūros tarnautojas ir asmeninė priežiūra.* Individualizmas pavertė mus vienišiais, galinčiais paimti įstatymą į savo rankas, jei tie, kurie yra atsakingi, nedirba nedelsiant arba nesielgia taip, kaip mes norėtume. Mes turime

drašos veikti, kai kiti jos neturi. Mums geriausiai sekasi, kai priešinamės sistemai. Mes tapatinamės su silpnesniaisiais ir palaikome juos.

Žiūrėjimas iš šalies tuo pačiu metu ir savo, ir kaimyno akimis leidžia pamatyti kultūros mitus tarsi suprojektuotus didžiuliam ekrane. Mūsų pačių požiūris į save yra ir realybė, ir Holivudo filmas tuo pačiu metu, kadangi senieji mitai yra nuolat pervaidinami. Mes atpažįstame „Vienišąjį reindžerį“, „Beverli Hillso policininką“, „Telmą ir Luizą“ politikoje ir kasdieniniame gyvenime tokius, kokius juos pateikia CNN, BBC ir *Tagesschau*.

Mes iš karto atsiduriame namuose ir sunerimsime save matydami tokius. Tarsi stebime galingą upę nuo kranto ir esame draskomi neapsisprendimo, ar plaukti pasroviui, ar bandyti pakeisti upės kryptį. Dažnai bandome perteikti tai, ką matome, tiems, kurie plaukia pasroviui ir stebimės, kodėl jie negali matyti to, ką matome mes. O jie, kita vertus, svarsto, ar mes taip atitrūkome, ar tapome išdavikais. Pergyvename, ar jie mus pamatys kaip tyrinėtojus, ar nušaus kaip žvalgus, atnešančius jiems geras ar blogas naujienas apie juos pačius.